

Gondolatok a ferbliről

- és egy majdnem száz éves tévedésről
/ www.ludens.hu

Somogyi Béla sok tekintetben, de talán leginkább a kártyamániások tekintetében fantasztikus alkotása a "A magyar kártyanyelv szókincse" (Budapest, 1990) egy valódi kincsesbánya. Én is gyakran forgattam e könyvet, sokat köszönhetek neki.

Somogyi Béla könyve 18. oldalán ezt írja:

"Ferbli — Magyar kártyával, nagy kockázattal játszott német eredetű kártyajáték (ISzKSz.). Bajor-osztrák eredetű szó (TESz.). Valószínűleg a még régebbi kaf-labét kártyajáték az őse (1. Nyr. LXIII, 83). Mária Terézia 1768-as tilalmi rendelete rá is vonatkozik."

/ ISzKSz. = Idegen szavak és kifejezések szótára. (Szerk. Bakos Ferenc.) Bp., 1973.

/ TESz. = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I—III. Bp., 1967-1976.

Tehát azt állítja, hogy "kaf-labét" kártyajáték a Ferbli ősi. Ezt egyébként mindenféle bizonyítás, indoklás nélkül írja le – persze sokatmondóan használja a "valószínűleg" módosítószót...

Az is sejthető, hogy miért írja az idézett állítást ilyen bátran Somogyi. A Magyar Nyelvőr című folyóirat 1934. május-szeptemberi számában Zolnay Vilmos a következőt írja "A magyar kártyáról" című cikkében (83. oldal) Koháry István verses elbeszélésére hivatkozva:

*"« Oly kártyára Pásol, melyekre nyerhetne
És a Kaf-labéton kétszer is vehetne. »*

Ez a «kaf» nem egyéb, mint a német «kaufen» venni ige magyarosított alakja, nem is volna semmi érdekes rajta, ha rá nem vezetne, hogy milyen játék is lehetett ez a «kaf-labét». Semmi egyéb, mint a mai «ferbli», vagy ahogy magyarul nevezik, a «hazai csöndes»."

Ezt követően Zolnay (állítása bizonyítása végett) ismét Koháry-tól idéz, most két egész versszakot, a 201-diket és a 209-diket – és így írja: "Hogy ez az említett kaflabét ferbli volt, bizonyítja Koháry leírása:

*Egy-egy feltételre hántak Tallérokat
S az játék tartásra sárga pólturákat
És a jobbításra dupla aranyakat
S felfordult kártyára Lysimachusokat.
[...]
A másikat mingyárt száz aranyra hitta,
Ki is áztat tartván két százzal toldotta,
Ő de még ezerrel azt is jobbította,
S rézpénzét felvetvén magát megrézfálta."*

Zolnai szerint tehát ebből következik, hogy "kaflabét ferbli volt" (!!).

A következtetés több sebből is vérzik.

- Az idézett 201. és 209. versszaka (egyébként a 201-től a 210-ig is) a tétemelő, kéz összehasonlító kártyajátékokról szól (ahol lényegi az ellenfél tétemelésekkel való "elriasztása"), de itt szó sincs a "kauff labét" játékról.
- Illetve tétemelés többféle játékban előfordul, azaz ebből nem lehet arra következtetni, hogy a 201. és 209. versszakok a ferbliről szólnának – de még arra sem, hogy egy ferblihez hasonló játékról.

Az idézett részletek Koháry István "Vasban vert rabnak bús elmével, fáradva versekben vett sétálása" című 408 stórfás verses elbeszéléséből valók (kb.: 1680)
(<https://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/55Orlovszky/kohary/52vasban1.html>).

Koháry a 178. versszakban kezd beszélni a hazard játékokról, mintegy tartalomjegyzéket is adva (kocka, kártya, biliárd, ostábla):

*Egy helyen némelyek egymással kockáztak,
Hozzájuk közelre más helyen kártyáztak,
Némelyek pediglen zöld táblán jádzottak,
S azokhoz nem messze mások ostábláztak,*

Többféle kártyajátékra utal itt a 193. versszakkal indítva (*És a kártyázókhoz midőn eljutottam, / S nálok egy ideig hogy megállapodtam, / Miképpen kártyáztak, azt is megvizsgáltam.*), vagy névvel vagy leírással (194. versszak): *"Pikétet, Quindécit csendesen jádzának, / Gazda s lengyel páson nagy sokat zajgának,"*.

Azonban csak a 321. versszakban említi csupán a "kauff labét"-ot (miután a hazardjáték lelki vetületét ecseteli számos strófán át):

*"Olly kártyákra pásol, melyekre nyerhetne,
És a kauff labéton két részt is vehetne,
S ollyanokra játszik, ha pásolva ülne,
Ö fel tett játékán semmit nem vesztené."*

Ennek első két sorát idézi Zolnay is.

Ha elolvassuk Koháry költeményének a (legalább) kártyára vonatkozó részét egyértelművé válik, hogy Koháry a 201-diket és a 209-dik versszakban nem arról a játékról ír, amiről a 321-dikben. Egyértelműen kimondható, hogy Zolnay felületesen ítélte. Tehát a Ferbli nem a Kauff labét leszármazottja!

Egyébként (ahogy ezt a "**A nagy kártyatúra avagy játszani szükséges**" című könyvben már kifejtettem /Kártyaevolúció fejezet/) ezeket megerősítik a cseh Wikiknihy (cs.wikibooks.org) Cvik és Komando oldalai (Klasické karetní hry), továbbá a német Wikipedia (de.wikipedia.org) Tippen/Dreiblatt neveken említett játékanak oldala (Kartenspiel mit traditionellem Blatt). Ezen forrásokból az is kiderül, hogy a magyar szövegekben sokat emlegetett "kaf-labét / kaff labét" (kauf-labét) játék a "labét", illetve a "czvik" lapcserével ellátott rokona (mely utóbbiak "rams" típusú játékok), ahol azonban a kért lapokat meg kell venni (kaufen) a kasszába való befizetéssel.

Innem két dolog következik:

- a Kaff labét "rams" típusú játék, mint a magyar Ramsli;
- Kohári "*a kauff labéton két részt is vehetne*" versrészlete a cserelap vásárlásra utal minden bizonnyal.

Ugyancsak mérvadó a témában **John McLeod** 'pagat.com' webhelyének Rams Csoportja (Card Games: Rams Group: <https://www.pagat.com/rams/>), melyben azokat a játékokat sorolta, melyek alapvető jellemzői a következők:

Pénzre játsszák, egy kassza segítségével, kevés (3-5) a kiosztott lap játékosonként, az ütések megszerzése a lényeg, aki nem játszik az kiszáll, a kassza összege osztható az ütések (a kiosztott lapok) számával, a kassza eloszlik az ütések arányában, a nem teljesítő pedig kasszában lévő összeget, esetleg a dupláját fizeti be a kasszába – így a kassza jó eséllyel nagyra nőhet.

McLeod felsorol neveket, melyek ebbe a csoportba tartozó játékokat takarnak, például: a francia "**rams**", a német, osztrák "**zwicken**", továbbá idesorolja a magyar "**ramslit**", illetve a sokat mondó nevű olasz "**bestia**" játékot.

Kiemelegő a "bestia" játék – a kasszát egyenesen úgy hívják a játékban: "la bestia"

(<https://www.pagat.com/rams/bestia.html>) – ami franciául "la bête". Azaz ez a "rams" típusú játék még nevében is közvetlen és közeli rokon a magyarul labét-ként emlegetett játéknak. Azaz a "labét" alapvetően üteses játék nem kéz összehasonlító!

A német Wikipedia utal rá, hogy németül az Einundvierzig (negyvenegy) játékot említik Zwicken néven is, de ez csak szókeveredés mert a Einundvierzig játék lényegében megegyezik a mi **ferbli** játékunkkal és a német Wikipédia is csak a Casinos Austria által meghatározott "kaszinó" szabályt írja le, amiről mi meg úgy tudjuk, hogy a mi Ferblinkből lett kialakítva... Bár a ferbli, farba, "színjáték"

(Somogyi Béla említi – vélhetően a Farbenspiel szóból magyarítva), "hazai csendes" magyar játék neve minden bizonnyal a német Farbe (szín) szóból származik, mely szó a kártya színjelzőjét is jelenti (pl. makk), illetve tilalmi rendeletekből tudható, hogy a 18. század elején már létezett Färbeln nevű játék, de annak szabálya nem maradt fent. Ezért írják le a németek ezen a néven az osztrák kaszinók által korábban Einundvierzig (41) vagy Färbli néven kínált játékot, amely viszont a magyar ferbli kaszinóváltozata. **John McLeod** is azt írja le a 'pagat.com' **Ferblir**ről szóló oldalán (<https://www.pagat.com/vying/ferbli.html>). A cseh Wikiknihy Ferbl, Farbl, Färbln néven említi meg a játékot, utalva német eredetére, illetve közli a cseh elnevezést is: Barvička – ami a magyar "színjáték" megnevezés megfelelője. A cseh szabályleírás elég kurta, amiből arra következtetek, hogy náluk nincsenek olyan erős gyökerei a ferblinek mint nálunk – mindenesetre Csehországban is ismerik. Valószínűsíthető, hogy az eredendően német Färbeln játék a 19-20. század fordulójára inkább Kelet-Közép-Európában maradt fent – leg markánsabban változata minden bizonnyal a magyar Ferbli. Másrésztől – amint erre a játék elnevezései utalnak – a ferbli egyértelmű leszármazottja azon 16. századi hazardjátékoknak, melyekben központi szerepe van az azonos színű (színjelzőjű) lapok pontértékei összegének (flush-point/flöss érték), például a spanyol, baszk eredetű Golfo/Goffo. Tehát a Czwik/Labét/Kauff labét nem a Ferbli (láthattuk hogy azok "rams" típusúak azaz ütések; a Ferbli pedig kéz összehasonlító).

A Ferbli szabálya: <https://ludens.hu/jatek/ferbli.pdf>